

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

УДК 159.922.1 : 159.923.2 : 316.64 – 32

О. Ю. Дроздов

Геополітична свідомість (ГПС) є формою відображення подій та явищ “політичного світу” крізь призму “географічного світу” шляхом ототожнення певного географічного простору з конкретною політикою, яка там проводиться [1]. Результати досліджень свідчать про існування статевих відмінностей у геополітичних уявленнях та орієнтаціях. Так, за даними опитування, проведеного у 2005 р. серед киян, респонденти-чоловіки більшою мірою підтримували ідею вступу України до НАТО, у той час як серед жінок було більше тих, хто вагався [5]. М. Сусліна веде мову про існування статевих відмінностей в образах власної країни у росіян: жінки частіше акцентували увагу на природній складовій образу Росії; чоловіки ж більше намагались підкреслити політичні характеристики держави [7]. В іншому дослідженні російських науковців було виявлено змістовні відмінності в уявленнях чоловіків і жінок щодо Німеччини: жінки частіше згадували про війну, уявляли телевізійні образи німецьких міст, наводили асоціації з німецькими вченими та діячами мистецтва; разом із тим чоловіки частіше асоціювали цю країну з крупними фірмами, пивом та сосисками [4]. Певні статеві відмінності в геополітичних уявленнях вітчизняних студентів було помічено і в наших пілотажних дослідженнях [2; 3]. Ураховуючи вищенаведене, стає зрозумілою позиція окремих науковців, які ведуть мову про існування “гендерної картини світу” [6]. Отже, логічно припустити наявність і так званої гендерної геополітичної картини (ментальної карти) світу.

Але, не зважаючи на наявність низки досліджень у цьому напрямку, певні аспекти залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, виявлені статеві особливості, як правило, стосуються відносно обмеженого кола геополітичних акторів (найчастіше це власна країна). Отже, метою статті є виявлення статевої специфіки геополітичних уявлень (“геополітичних ментальних карт”) стосовно

геополітичних чинників різного рівня (від внутрішньодержавних регіонів до різних країн світу).

Дослідження здійснювалось у межах дослідницького проекту “Психологія масової геополітичної свідомості” у м. Чернігові навесні 2012 року. Загальну вибірку склали 300 осіб, у тому числі 150 чоловіків та 150 жінок. Кожна статева група містила представників трьох вікових груп: молодь (студенти й учні ПТУ) віком 15–24 роки, особи зрілого (36–50 років) і пенсійного (60–89 років) віку. Досліджуваним пропонувалось дати оцінку 9 країнам світу (США, Росія, Німеччина, Україна, Велика Британія, Китай, Франція, Японія, Канада) за допомогою 21 шкали авторського варіанта СД, а також двом регіонам України (Західна та Східна) за допомогою 14 шкал СД (останнє у випадку, якщо опитані погоджувалися з фактом існуванням цих двох політичних регіонів). Зазначимо, що всі стимули і дескриптори було попередньо відібрано у пілотажних дослідженнях як значущі при актуалізації геополітичних уявлень та оцінок. Отримані дані було піддано первинному і вторинному статистичному аналізу за допомогою пакету SPSS.10.

Аналіз середньогрупових оцінок досліджуваних виявив такі тенденції. У **чоловічій групі** країною з найбільш агресивною політикою, найсильнішою армією та найменш схожою на Україну названо США. Зазначимо також, що США разом з Японією уявлялись найвпливовішими країнами. Цікаво, що у ГПС чоловіків Японія виглядала як ідеальна країна. Вона отримала найвищі оцінки за цілою низкою політичних (стабільність політичної ситуації, згуртованість, ефективність влади, міра її турботи про народ, захист власних інтересів тощо), економічних (рівень економічного розвитку) і культурних (рівень розвитку культури, науки та техніки, збереження власної культури) показників. Слід зазначити, що разом із Німеччиною Японія вважалась країною з найвищим рівнем порядку, справедливості політики і багатства (Німеччина, крім того, отримала найвищі оцінки чоловіків за показником демократичності). Усе це, можливо пояснює, чому Японія у найбільшій мірі викликає інтерес опитаних цієї групи (але це разом із Великою Британією та Францією). Доволі

цікавим виявився той факт, що остання “країна романтичних мрій” у найбільшій мірі викликала симпатії чоловіків. Найвищі оцінки за миролюбність політики у чоловіків отримала Канада. Україна, на жаль, виявилась “першою з кінця” за багатьма критеріями (політична стабільність, демократичність, згуртованість, ефективність влади, міра її турботи про народ, справедливість політики, впливовість, захист власних інтересів, сила армії, розвиненість економіки, заможність, розвиток науки і техніки). Тому не випадково, що саме Україні у найбільшій мірі бажали процвітання.

У жіночій групі результати були доволі схожими, за винятком окремих показників. Зокрема, найбільш агресивною, впливовою, сильною у військовому плані країною, яка до того ж найменше схожа на Україну, вважались США. Слід також зазначити, що США вважались і найдемократичнішою (разом із Німеччиною та Канадою), і найбагатшою (разом з Японією та Великою Британією) країною. Як і в чоловіків, серед жінок мав місце своєрідний “японський ефект ореолу”: Японія отримала найвищі оцінки за показниками політичної стабільності (разом із Великою Британією), згуртованості, порядку, ефективності влади, справедливості політики (тут разом із Німеччиною та Великою Британією), миролюбності (разом із Канадою), захисту власних інтересів (разом із Німеччиною), розвитку економіки, культури, науки і техніки, збереження власної культури. Крім того, Японія разом із Францією у найбільшій мірі викликали інтерес опитаних жінок. Цілком очікуваним виявилось те, що Франція отримала найвищі оцінки за критерієм симпатії. Канада у жіночій ГПС уявляється країною, де влада найбільше дбає про народ. Як і в чоловіків, Україна у жінок отримала найнижчі оцінки за цілою низкою внутрішньополітичних, зовнішньополітичних, економічних показників. Разом із тим Україна вважалась найвідкритішою серед інших та у найбільшій мірі викликала побажання процвітати.

Статеві особливості образів країн. Результати факторного аналізу надали можливість реконструювати такі образи оцінюваних країн (зазначимо,

що ми зосереджували увагу лише на основних факторах – як правило, із внеском у загальну дисперсію не менше 9–10 %).

Образ США. У ГПС чоловіків США репрезентовано чотирма основними факторами. Це, відповідно, “*Атракція до висококультурної країни*” (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), “*Розвинута сильна країна*” (змішаний фактор), “*Ефективна політика і влада*” (політичний фактор) і “*Амбівалентна політика*” (політичний фактор). Проведений аналіз дисперсій оцінок свідчить, що чоловіки найбільше розходилась у думках за шкалою “подобається–не подобається”, що можна пояснити поляризованістю політико-ідеологічних установок опитаних. Водночас найменший розкид оцінок був за шкалою “схожа–не схожа на Україну”, що, загалом, є зрозумілим (адже США завжди символізували інший політичний, економічний та культурний світ).

У жінок виявились такі образи цієї країни: “*Добра*” *внутрішня політика*” (політичний фактор), “*Атракція до Америки*” (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), “*Сильна розвинута країна*” (змішаний фактор) та “*Активна зовнішня політика*” (політичний фактор). Найбільше розходження жіночих оцінок мало місце за шкалою “відкрита–закрита”, а найменше – як і в чоловіків (за шкалою “схожа–не схожа на Україну”).

Порівнюючи результати чоловіків та жінок, можна помітити низку спільних тенденцій. Так, в обох групах підкреслюються такі характеристики США, як сила, розвиненість, дається позитивна оцінка внутрішній політиці. Але останнє є більше значущим для жінок – перший фактор у них мав саме внутрішньополітичний зміст, у той час як у чоловіків перший фактор був неполітичним. За U-критерієм Манна-Уїтні було виявлено низку статистично вірогідних відмінностей в оцінках США з боку чоловіків і жінок. Так, жінки вище оцінювали справедливість політики цієї країни (при $p = 0,05$), міру своїх симпатій до США (при $p = 0,05$) та бажання процвітання (при $p = 0,001$). Водночас чоловіки вище оцінювали агресивність американської політики (при $p = 0,001$) і силу армії США (при $p = 0,05$).

Образ Росії. У представників “сильної” статі виявились такі уявлення про Росію: *“Амбівалентна внутрішня політика та становище”* (політичний фактор), *“Атракція до Росії”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор) та *“Багата та економічно розвинута держава”* (неполітичний фактор). Найбільший розкид оцінок тут було зафіксовано за шкалами “подобається–не подобається” і “схожа–не схожа на Україну”, що знову ж пояснюється поляризованими політико-ідеологічними орієнтаціями (“Захід–Схід”). Мінімальний розкид оцінок було виявлено за дескриптором “впливова–невпливова”, що пов’язано швидше з об’єктивним політико-економічним статусом Росії (принаймні у східноєвропейському регіоні).

У жінок мають місце такі образи Росії: *“Впливова розвинута країна”* (змішаний фактор), *“Амбівалентна внутрішня політика та становище”* (політичний фактор) та *“Атракція до Росії”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор). Опитані жінки найбільше розходились в оцінках за таким параметром як “схожа–не схожа на Україну”, а найбільшу однастайність виявили за шкалою “захищає–не захищає власні інтереси”. Останнє можна пояснити жорсткою позицією Росії у відомих україно-російських політико-економічних суперечках.

Аналізуючи статеву специфіку результатів, можна помітити, що в обох групах Росія наділяється такими характеристиками, як суперечлива внутрішньополітична ситуація і політика, а також економічна розвиненість. За U-критерієм Манна-Уїтні було виявлено лише дві статистично вірогідні відмінності в оцінках цієї країни: чоловіки більше підкреслювали недемократичність Росії (при $p = 0,05$) та силу її армії (при $p = 0,001$).

Образ Німеччини. У ГПС чоловіків мають місце такі геополітичні образи Німеччини: *“Атракція до Німеччини”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *“Впорядкована розвинена країна”* (змішаний фактор), *“Сильна та заможна країна”* (політико-економічний фактор) і *“Політична ситуація, не як у нас”* (політичний фактор). Цікаво, що найбільший розкид оцінок у чоловіків був за шкалою “влада дбає–не дбає про народ”. Можливо,

частково це пов'язано зі спогадами про фашизм. Найбільша узгодженість оцінок спостерігалась за дескриптором “слабка–розвинута економіка”.

У жінок виявились такі “німецькі образи”: **“Країна стабільності та порядку”** (політичний фактор), **“Розвинута сильна країна”** (змішаний фактор) та **“Атракція до Німеччини”** (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор). Як і чоловіки, жінки найбільше розходились в оцінках за параметром “влада дбає–не дбає про народ”. Водночас, найбільша одностайність оцінок була за шкалами “бажаю–не бажаю процвітання” та “схожа–не схожа на Україну” (щодо останнього, то коментарі тут зайві).

Отже, як чоловіки, так і жінки підкреслювали економічну та культурну розвиненість Німеччини, силу, політичну стабільність та порядок. Разом із тим у жінок, на відміну від чоловіків, перший фактор мав суто внутрішньополітичний зміст (тобто внутрішньополітична складова образу країни для жінок є вагомішою). За U-критерієм Манна-Уїтні було виявлено лише три статистично вірогідні відмінності в оцінках цієї країни: чоловіки більше підкреслювали демократичність Німеччини й її згуртованість (при $p = 0,01$), у той час як жінки більше бажали їй процвітання (при $p = 0,05$).

Образ України. Чоловіки мають такі уявлення стосовно України: **“Нестабільна другорядна держава”** (політичний фактор), **“Атракція до України як самобутньої країни”** (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор) і **“Слабка недемократична держава”** (політичний фактор). Максимальний розкид оцінок чоловіків спостерігався за шкалою “цікава–нецікава”, а найменший – “бажаю–не бажаю процвітання”.

Геополітичні образи України у жінок мали такий характер: **“Погана влада та політика”** (політичний фактор), **“Слабка недемократична держава”** (політичний фактор), **“Слаборозвинена самобутня країна”** (змішаний фактор) та **“Атракція до України”** (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор). Жінки були найменш одностайними при оцінюванні України за параметром “захищає–не захищає власні інтереси”, а найбільш одностайними – за шкалою “бажаю–не бажаю процвітання”.

Як бачимо, в обох статевих групах значущими є уявлення про слабкість і самотність України, а також критичні установки стосовно існуючої влади та внутрішньої політики. Зазначимо, що перший фактор у жіночій групі базувався на змінних внутрішньополітичного характеру, а у чоловіків, крім цього, містив і зовнішньополітичні й економічні складові (тобто як і в попередніх випадках, у “жіночих” образах держав внутрішньополітичні моменти є більш вагомими). За U-критерієм Манна-Уїтні виявились три статистично вірогідні відмінності в оцінках України: чоловіки більше підкреслювали неефективність вітчизняної влади та несправедливість її політики (при $p = 0,05$), а для жінок Україна була більш цікавою (при $p = 0,01$).

Образ Великої Британії. У ГПС чоловіків було виявлено такі геополітичні образи “Туманного Альбіону”: *“Самобутня розвинута країна”* (змішаний фактор), *“Атракція до Британії”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *“Упорядкована демократія”* (політичний фактор), *“Сильна розвинута країна”* (змішаний фактор) та *“Добра” політика і влада* (політичний фактор). При цьому найбільший розкид чоловічих оцінок стосувався параметра “закрита–відкрита” (можливо, є наслідком географічної, а тому і культурно-політичної “особливості” Британії в Європі), а найменший – шкали “слабка–розвинена економіка” (що, загалом, є зрозумілим).

Британські геополітичні образи у жінок були такими: *“Стабільність та економічна розвиненість”* (політико-економічний фактор), *“Атракція до висококультурної країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *“Добра” політика* (політичний фактор), *“Самобутня розвинена країна”* (змішаний фактор). Найменшу однаковість жінки, як і чоловіки, виявили при оцінці Британії за шкалою “закрита–відкрита”, а найбільшу – за шкалою “бажаю–не бажаю процвітання”.

Отже, як чоловіки, так і жінки підкреслювали економічну та культурну розвиненість Великої Британії, мали позитивне уявлення про внутрішню політику цієї країни. Можна також помітити, що в обох групах перші фактори мали змішаний характер – культурно-політико-економічний у чоловіків і

політико-економічний у жінок. За U-критерієм Манна-Уїтні виявились дві статистично вірогідні відмінності в оцінках країни: жінки вище оцінювали миролюбність британської політики (при $p = 0,01$) та більше бажали королівству процвітання (при $p = 0,05$).

Образ Китаю. У ГПС чоловіків існують такі геополітичні образи Піднебесної: *“Впливова розвинута держава”* (політико-економічний фактор), *“Країна стабільності і порядку”* (політичний фактор), *“Атракція до Китаю”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *“Закрита країна”* (політичний фактор) та *“Добра” політика і влада* (політичний фактор). Найбільша дисперсія оцінок у чоловіків була за шкалою “демократичний–недемократичний”, що пояснюється двоїстим характером китайської політики (поєднання комуністичних та ринкових систем). Максимальна узгодженість оцінок спостерігалась за дескриптором “слабка–розвинута економіка”, що можна вважати закономірним, урахувавши поширеність китайських товарів у світі й Україні зокрема.

У жінок виявились такі “китайські образи”: *“Порядок в державі”* (політичний фактор), *“Розвинута сильна країна”* (економіко-політичний фактор), *“Атракція до висококультурної країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор) та *“Самобуття розвинена культура”* (неполітичний фактор). Жінки найбільше розходились в оцінках за параметром “закритий–відкритий”, що легко пояснити “чужістю” цієї східної цивілізації для опитаних. Саме тому найбільша однотайність оцінок жінок була за шкалою “схожий–не схожий на Україну”.

Загалом, в обох групах підкреслювалась політична стабільність і порядок у країні, її економічна розвиненість. Разом із тим, зміст перших факторів у чоловіків та жінок був дещо різним. Так, у чоловіків він мав зовнішньополітичний та економічний характер, а у жінок – внутрішньополітичний (як і у випадках з іншими країнами). Зазначимо, що за U-критерієм Манна-Уїтні було виявлено низку статистично вірогідних відмінностей в оцінках Піднебесної. Так, чоловіки частіше підкреслювали

стабільність політичної ситуації в Китаї, його згуртованість, ефективність китайської влади, впливовість цієї країни (при $p = 0,05$), силу армії (при $p = 0,001$), рівень культурного розвитку (при $p = 0,05$); жінки ж вище оцінювали відкритість держави (при $p = 0,05$).

Образ Франції. Чоловічі уявлення стосовно Франції виявились такими: *“Стабільність та порядок в країні”* (політичний фактор), *“Атракція до впливової та культурної країни”* (змішаний фактор емоційно-мотиваційного типу), *“Розвинута країна”* (змішаний фактор) і *“Добра” політика”* (політичний фактор). Найбільший розкид оцінок чоловіків був за шкалами “закрита–відкрита” та “влада дбає–не дбає про народ” (що, можливо, пов’язано з внутрішньополітичними проблемами з мігрантами і намаганням французької влади зробити міграційний режим жорсткішим). Найменший розкид оцінок стосувався шкал “слабка–розвинута економіка” та “низький–високий рівень культури” (ці характеристики завжди входили до складу позитивного стереотипу Франції).

“Французькі образи” у жінок виявились такими: *“Упорядкована країна з “доброю” владою”* (політичний фактор), *“Сильна та всебічно розвинута країна”* (змішаний фактор) та *“Атракція до Франції”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор). Найменшу однаковість жінки, як і чоловіки, виявили при оцінці Франції за шкалою “закрита–відкрита”, а найбільшу – за шкалою “бажаю–не бажаю процвітання”.

Отже, досліджувані обох статей уявляють Францію як політично упорядковану, економічно розвинуту та висококультурну країну. Цікаво, що як у жінок, так і в чоловіків перші фактори мали однаковий (внутрішньополітичний) зміст. За U-критерієм Манна-Уїтні виявилась лише одна статистично вірогідна відмінність в оцінках цієї країни: жінки у більшій мірі бажали Франції процвітання (при $p = 0,01$).

Образ Японії. Геополітичні образи “Країни Сонця, що сходить” у чоловіків мали такий смисловий зміст: *“Упорядкована розвинута країна”* (політико-економічний фактор), *“Країна науково-технічного та соціального*

розвитку” (змішаний фактор), *“Атракція до країни самобутньої культури”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор) та *“Добра” політика*” (політичний фактор). Найбільший розкид чоловічих оцінок був за шкалою “закрита–відкрита”, що може пояснюватися “чужістю” японської культури для європейців. Максимальна узгодженість оцінок спостерігалась за дескриптором “стабільна–нестабільна політична ситуація”, що цілком узгоджується з існуючим стереотипом упорядкованості всіх сторін життя Японії.

У ГПС жінок Японія була репрезентована таким чином: *“Стабільність та єдність держави”* (політичний фактор), *“Атракція до країни високої культури”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *“Турбота влади про народ та державу”* (політичний фактор) та *“Розвинена та самобутня культура”* (культурологічний фактор). Як і чоловіки, жінки найбільше розходилися в оцінках Японії за параметром “закрита–відкрита”; найбільша однастайність оцінок стосувалась побажання процвітання країні.

Загалом, в обох групах підкреслювались порядок у країні, її самобутність, високий культурний та науково-технічний розвиток. Разом із тим економічні складові образу Японії виявились більш значущими у чоловіків. Цікавим було те, що за U-критерієм Манна-Уїтні не виявилось жодних статистично вірогідних відмінностей в оцінках Японії чоловіками та жінками, що вказує на високий рівень стереотипізованості уявлень про країну.

Образ Канади. Чоловіки мають такі уявлення стосовно Країни кленового листя: *“Атракція до самобутньої країни”* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *“Добра” політика*” (політичний фактор) та *“Всебічно розвинута благополучна країна”* (змішаний фактор). Максимальний розкид оцінок у чоловіків спостерігався за шкалою “схожа–не схожа на Україну” (що, нагадаємо, мало місце й у вікових підгрупах), а найменший – “захищає–не захищає власні інтереси”.

Геополітичні образи Канади у жінок мали такий характер: *“Сильна розвинена країна”* (змішаний фактор), *“Стабільна демократія”* (політичний фактор), *“Добра” політика*” (політичний фактор) та *“Атракція до Канади”*

(неполітичний емоційно-мотиваційний фактор). Жінки були найменш одностайними в оцінюванні Канади за такими дескрипторами, як “зберігає–не зберігає власну культуру” (можливо, частина опитаних знає, що Канада є країною емігрантів і поняття “власна культура” тут є дискусійним) та “схожа–не схожа на Україну”; найбільша одностайність мала місце за шкалою “бажаю–не бажаю процвітання”.

Як бачимо, в обох статевих групах мають місце позитивні уявлення про внутрішньополітичний стан у країні, внутрішню і зовнішню політику держави, соціально-економічне благополуччя. Цікаво, що у чоловіків перший фактор виявився неполітичним та емоційно-мотиваційним, а у жінок – суто когнітивним і мав змішаний (політико-економіко-культурний) характер. За U-критерієм Манна-Уїтні виявились три статистично вірогідні відмінності в оцінках Канади. Так, чоловіки більше підкреслювали миролюбність країни (при $p = 0,05$), а жінки – ступінь її економічного розвитку (при $p = 0,01$) та багатства (при $p = 0,05$).

Образи Західної та Східної України. Із фактом існування цих двох політично різнорідних регіонів погодились 52 % опитаних чоловіків і 58 % жінок (статистично вірогідної різниці за t-критерієм Стьюдента не виявлено). Ці результати змушують замислитись, адже при різній політизованості чоловіків та жінок у цьому питанні має місце своєрідний консенсус.

Західна Україна. У чоловічій групі нами було виявлено чотири геополітичних образи західноукраїнського регіону: **“Погана” політика** (політичний фактор), **“Атракція до красивого регіону”** (неполітичний фактор емоційно-мотиваційного типу), **“Економічно неблагополучний регіон”** (економічний фактор) і **“Культура та духовна єдність”** (культурний фактор). Найбільша дисперсія оцінок чоловіків мала місце за шкалою “подобається–не подобається”, що відображає поляризацію політико-ідеологічних орієнтацій в українському суспільстві (а Західна Україна фактично символізує одну з цих орієнтацій). Найбільш одностайними чоловіки виявились в оцінках за шкалою “красива–некрасива”.

Дещо схожі геополітичні образи було виявлено серед жінок: *“Погана” політика та влада*” (політичний фактор), *“Атракція до красивого регіону”* (неполітичний фактор емоційно-мотиваційного типу), *“Некримінальний та культурний регіон”* (неполітичний фактор) та *“Духовна єдність”* (культурний фактор). Максимальний розкид оцінок у жінок мав місце за дескриптором “багата–бідна”, а мінімальний – за шкалою “релігійна–нерелігійна”.

Загалом можна помітити схожість політичних і культурологічних оцінок західноукраїнського регіону у чоловіків та жінок (критична оцінка внутрішньополітичної ситуації і влади, краса, культурність та релігійність). Цікаво, що перші (найпотужніші) фактори в обох групах мали суто політичний характер. Зазначимо також, що за U-критерієм Манна-Уїтні не виявилось жодних статистично вірогідних статевих відмінностей в оцінках.

Східна Україна. У ГПС чоловіків існує три образи східноукраїнського регіону: *“Погана” влада та політика*” (політичний фактор), *“Атракція до красивого, але малокультурного регіону”* (неполітичний фактор емоційно-мотиваційного типу) та *“Економічно неблагополучний регіон”* (економічний фактор). Найбільша дисперсія оцінок у чоловічій групі мала місце за шкалою “подобається–не подобається” (як і у випадку із Заходом України), а найменша – за параметром “бажаю–не бажаю процвітання”.

Опитані жінки мали такі уявлення про Схід України: *“Атракція до красивого, але малокультурного регіону”* (неполітичний фактор емоційно-мотиваційного типу), *“Незможливий регіон з “поганою” владою”* (економіко-політичний фактор), *“Недемократичний та незгуртований регіон”* (політичний фактор) і *“Кримінальний регіон”* (змішаний фактор). Максимальний розкид жіночих оцінок спостерігався за шкалою “красива–некрасива”, а мінімальний – за шкалами “бажаю–не бажаю процвітання” та “корумпована–некорумпована”.

У цілому отримані результати свідчать про високу схожість оцінок Східної України з боку чоловіків і жінок за політичними, економічними та культурними критеріями. Водночас цікавим було те, що перший фактор у

чоловічій групі мав суто політичний зміст, а у жінок – ні. Можна також побачити, що відомий стереотип “криміналізованості” цього регіону було актуалізовано у жіночій групі. Процедура U-критерію Манна-Уїтні надала можливість виявити лише одну статистично вірогідну статеву відмінність в оцінках – жінки більше підкреслювали слабкість економіки східноукраїнського регіону.

Отже, отримані дані свідчать, що багато виявлених геополітичних образів країн і регіонів є схожими за змістовними характеристиками, що надає можливість класифікувати їх як соціальні уявлення. Разом із тим, нами було помічено низку тенденцій, які пов’язані зі статевим (гендерним) чинником.

По-перше, статеві відмінності мають різну поширеність залежно від геополітичного суб’єкта. Так, найбільша кількість статистично вірогідних відмінностей в оцінках чоловіків та жінок стосувалася Китаю (за 7 дескрипторами), у той час як стосовно Японії не було жодної відмінності (за іншими країнами – від 1 до 5). Частіше ці відмінності виявлялись за шкалами “агресивна–миролюбна політика”, “має сильну–слабку армію” і “бажаю–не бажаю процвітання”.

Статеві відмінності в отриманих факторах частіше виявлялись у тому, що перші (найпотужніші) фактори у жіночій групі частіше базувались на складових внутрішньополітичного характеру. Можливо, це пов’язано з тим, що чоловіки частіше сприймають геополітичну реальність за більш “глобальними” критеріями (міжнародний статус країни тощо).

По-друге, виявилось, що кількість суто політичних факторів-образів складає близько 40 % від загальної кількості отриманих образів. Іншу частку утворюють змішані та неполітичні фактори-образи. При цьому значних статевих відмінностей у частоті цих типів образів не спостерігається. Загалом, як у чоловіків, так і в жінок мав місце комплекс із політичних, змішаних та неполітичних образів по кожній країні і регіону.

В обох статевих групах досліджуваних було виявлено своєрідний “перенос” загальноукраїнських політичних та економічних оцінок на образи

Заходу і Сходу держави. Разом із тим кількість суто політичних факторів-образів цих двох регіонів поступалась кількості неполітичних факторів (тобто у ГПС опитаних зазначені регіони відрізняються не стільки за політичними, скільки за неполітичними критеріями).

По-третє, у ГПС чоловіків та жінок має місце емоційно-мотиваційна складова (інтерес, симпатія, “добрі побажання”) стосовно всіх запропонованих для оцінки країн і регіонів. Можливо, що це вказує на відсутність суттєвих статевих відмінностей у рівнях політичної та географічної толерантності.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні специфіки ГПС в осіб з різними індивідуально-психологічними характеристиками. Крім цього, урахувавши неоднорідність політико-ідеологічних орієнтацій у різних регіонах України, логічним також уявляється подальше дослідження регіональних особливостей ГПС.

Список використаної літератури

1. Дроздов, О. Ю. Геополітична свідомість як психологічний феномен / О. Дроздов // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С. 26–37.
2. Дроздов, О. Ю. Особливості геополітичних уявлень студентської молоді / О. Ю. Дроздов // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / за заг. ред. М. М. Слюсаревського. – К., 2010. – Вип. 10. – С. 141–150.
3. Дроздов, О. Ю. Структурно-змістовні особливості геополітичної свідомості студентської молоді (на прикладі Чернігівського регіону) / О. Ю. Дроздов // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія “Психологічні науки”. – 2010. – Вип. 82. – Т. 1. – С. 154–158.
4. Европа и Германия глазами россиян: аналитический доклад Института комплексных социальных исследований РАН (2002) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.isras.ru/files/File/Socis/2005-5/germanyrossia.pdf>.
5. Злобіна, О. Ставлення киян до європейської та євроатлантичної інтеграції / Злобіна О., Резнік О. // Політичний портрет України. – 2006. – № 36. – С. 38–52.

6. Орионова, В. В. Философские основания концептуализации гендерной картины мира : дис. ... кандидата филос. наук : 09.00.01 / Орионова В. В. – Тамбов, 2003. – 169 с.

7. Суслина, М. В. Гендерные аспекты восприятия России / М. В. Суслина // Образ России в контексте формирования культуры толерантности внутри страны и за рубежом : сборник тезисов международной научно-практической конференции (Москва, 13–15 ноября 2009 г.). – М., 2009. – С. 70–74.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Скок М. А.